

Teológia az elnyomottak perspektívájából

A perspektíváról szeretnék beszélni. Arról, hogy „fönt” és „lent”; hogy honnan nézem a világot. Honnan nézem magamat, az eseményeket, az Istent? A felszabadítás teológiájának egyik legfontosabb alapelve, hogy ne az íróasztalnál ülve találjuk ki, hogy ki az Isten. Menjünk oda, ahol az emberek élnek, dolgoznak! Ahogy a felszabadítás teológusai mondták: *Mit jelent Isten az Evangélium fényében?* Mi az, amit az Evangélium számunkra a saját élethelyzetünkben megvilágít, mit mond elsősorban is a saját életünkről?

Meglepő volt számomra, hogy Dél-Amerikában azok a katolikus püspökök, akik ennek a teológiai irányzatnak a követői voltak, olyan körleveleket adtak ki, amelyeket az emberek szívesen elolvastak. Azért, mert a körlevél az ő életükről, problémáikról szólt, és a szenvedéseiknek világosságot, értelmet adott.

Mindenekelőtt azt mondom el, *Romero érsek* hogyan készítette a vasárnapi prédikációit. Volt egy kis csapata, amelynek tagjai egész héten gyűjtötték a híreket és az eseményeket az országból. Ezt egy guatemalai jezsuitától, az indián származású *César Jereztől* tudom, aki a jezsuiták rendtartományának az előljárója volt Közép-Amerikában. Ő is a tanácsadó testülethez tartozott. Az összegyűjtött híreket csütörtökön átadták az érseknek, ő pénteken összefoglalta azokat, és elkészítette a prédikációt. Ezt még megmutatta a munkatársainak, hogy olvassák el. Szombaton Romero érsek visszavonult; csak imádkozott, csendben volt. Minden héten vasárnap prédikált, és azt az egész ország hallgatta. Ezért kellett őt megölni, mert mindenki hallgatta. A híreket mondta el, és értelmezte. Olyan híreket, amelyek nagyon kényelmetlenek voltak a hatalmasoknak, a katonáknak, akik az országot vezették. A hatalmon levőknek mindig kényelmetlen, ha valaki az igazságot mondja. Ezt mindnyájan tudjuk.

A felszabadítás teológiájának az egyik legfontosabb alapelve a perspektívaváltás: Honnan nézem az eseményeket, kiknek a szenvedését, problémáit, életét veszem észre? Honnan próbálok nézni, hogy ki is az Isten, és mit akar mondani?

A '80-as évek elejétől hosszú éveig Dél-Amerikában voltam. Azért mentem oda, hogy az ennek a teológiai irányzatnak a szellemében született intézményeket és azok lelkipásztori működését megismerjem. *Szociális turista* voltam. Érdekeltek ennek a teológiai irányzatnak a szellemében működő emberek, közösségek, rendtársaim. De nemcsak azok, akik az Egyház részéről dolgoztak ott, hanem mindazok, akik megpróbálták észrevenni, hogy Dél-Amerikában kik szenvednek, hogyan élnek az emberek. Amikor odamentem, az egyik rendtársam, *Francisco de Roux* fogalmazta meg a megdöbbenésem, hogy mennyi igazságtalanság történik a legkatolikusabb földrészen, ahol a világ katolikusainak majdnem a fele él. (Kolumbiában az elmúlt évben, a gerillaszervezettel történő békekötés után az akkori elnök igazságtételi bizottságot hozott létre. Az előbb említett rendtársam most ezt a bizottságot vezeti. Céljuk az igazság kiderítése: kik szenvedtek, kik voltak az áldozatok, kinek mi volt a tapasztalata és az élménye ez alatt az 50 év polgárháború alatt. Ezt nem az ítékezés szempontjából teszik, hanem hogy mindenki elmondhassa azt, ami neki fáj, és most is fáj.)

Ezt a perspektívaváltást akkor értettem meg, amikor – még Dél-Amerikába való utazásom előtt – konfliktusba kerültem egy szerzetessel, mert azt mondtam neki, hogy milyen fontos az emberek élete, hogy mit élnek, mit tapasztalnak meg. Ő pedig azt mondta: „Te mindig ilyenekkel törödsz. Isten van felül, utána következik a pápa, a püspök. Utána következem én” – mondta saját magáról. „A szakácsnő pedig csak végezze a dolgát.” A szakácsnő viszont azt mondta: „Ez az atya sosem szid meg, de érzem, hogy nem becsül engem.” Ez a fentől kiinduló, tekintélyelvűl jövő szemlélet tette világossá, hogy számomra Isten alulról jön. A virág, a fű alulról nő. Magammal hoztam annak a Rilkének a versét, aki azt mondja, hogy *nehéz Istenhez leereszkedni*. Mi úgy gondoljuk, hogy Istenhez föl kell emelkednünk, mert az Isten fönt van. De a költő már száz évvel ezelőtt megírta, hogy Istenhez le kell ereszkednünk.

Nehéz Istenhez leereszkedni.

De nézd:
üres korszokkal fáradozol,
és mégis,
hirtelen elég gyermeknek lenni,
kislánynak, hogy neki
tökéletesen megfelelj.

Ő a víz: te csak formáld kehellyé
két kérges tenyered,
és ha még térdre is ereszkedsz,
várakozásodon túl, pazarlóan lát
majd el.

(Dr. Lehoczky Károlyné fordítása)

A felszabadítás teológiájához tartozik a feminizmus, amin én most csak azt a felfedezést értem, hogy *nőnek lenni érték*. Hogy a nőknek ne kelljen a férjüktől engedélyt kérni, hogyha valamit csinálni akarnak. A 70-es évekig a németországi törvények szerint a feleség nem csinálhatott olyat, ami a férjének nem tetszett. Svájcban 1971-től van a nőknek választójoguk. Kínában, ahol csak egy gyerek születik, még ma is fiúgyermeket akarnak. Ma már természetesnek vesszük, hogy a nők egyenjogúak, de ez nem volt mindig természetes. Ehhez kellett a nők is, akikben tudatossá vált, hogy nemcsak anyának, lánykának, feleségnek, özvegynek, elhagyott asszonynak, de egyáltalán, nőnek lenni érték.

Egy nő értette meg velem, hogy az egész nyelvi rendszerünkben nem a nőt emeljük ki, hanem a nő férfihoz való viszonyát. Szűz Mária-ról nem azt mondjuk, hogy *nő* volt, hanem azt, hogy *anya* vagy *lány* volt, és *nem volt szexuális kapcsolata* Szent Józseffel. Tehát a férfihoz való szexuális vagy kötődési viszonyából határozzuk meg a nőt. Régebben a férfi családi nevét vette fel a nő, jelezve, hogy ő a férfinak a felesége. A női mivolt értékét csak az tudja felfedezni, aki figyel rá, aki közelmegy, és leereszkedik hozzá, hogy megértse, a másik hogy érzi magát.

Dél-Amerikában 30-40 éves férfiak püderozzák magukat, hogy egy kicsit fehérebbnek nézzenek ki. Egyszer rövidujjú ingben voltam, és egy utcagyerek elkezdte simogatni a karomat. Kérdeztem, miért? „Hát mert szép” – mondta. „Az én ka-

rom? És a tied nem?” – kérdeztem. Azt mondta: „Nem, az fekete.” A felszabadítás teológiájához tartozik, hogy a *fekete szép*. Úgy tartjuk, hogy az ördög fekete, az angyalok meg fehérek. A lelkünk fehér, amikor tiszta, és fekete, amikor az ördög bepiszkolta. De akkor hogyan érzi magát egy sötét bőrű nő, férfi vagy gyerek, ha a feketét, a sötétet mindig a negatívhoz, a csúnyához, a rosszhoz kötjük? Pedig a fekete lehet nagyon elegáns. A hölgyek estélyi ruhája az operaházban sokszor fekete. Vannak kultúrák, ahol a gyászt nem feketével, hanem fehérrel ünneplik. A fekete tehát szép, de ezt – különösen a sötét bőrű embereknek – nem könnyű fölfedezni. A német püspöki kar segélyszervezete minden évben kiad egy „Hunger-tuch”-ot, egy nagy vászonfüggönyt, amely valamiképpen Krisztust ábrázolja a keresztény közösséggel. Az egyik ilyen ábrázoláson (1982-ben) fekete Krisztus volt a feszületen. Dél-Amerikában sokan – de különösen a sötét bőrűek – nem szerették ezt a képet, mert ők fehérek szerettek volna lenni.

A felszabadítás teológiája nemcsak teóriákról beszélt, hanem arról is, hogy mi mindenben adjuk tovább ezeket az értékeket. Mit tartunk értékesnek, szépnek vagy csúnyának. Kolumbia fővárosában egy szegény városnegyedben éltem sokáig. Ott sosem esett a hó, de karácsonykor papírból megfestették a fenyőfa ágát, és havat festettek rá. Azt még elfogadom, hogy az európai kultúrából veszik a Jézusról alkotott képet. De Jézus biztosan nem fenyőfa alatt nyugodott, és biztosan nem havazott, amikor ő megszületett. Ez az európai és az észak-amerikai kultúra része. Mivel ők ebből a kultúrából szeretnének valamiképpen részesedni, ezért kifestik a falakat, és kiteszik a havat mindenhová. A dél-amerikaiak 95%-ának a szeme sötét. De Bogotában a jászolban fekvő Jézuskának a szeme mindig kék volt, a haja pedig szőke és göndör. Mindig! Nem lehetett másképp! Az európai, észak-amerikai és kereszténységet tartották értékesnek, a sajátjukat pedig leértékelték. A felszabadítás teológiájának az egyik legfontosabb szándéka az volt, hogy felértékelődjön az, amit saját magukban leértékelnek; hogy leereszkedjünk Istenhez. Mert Isten az egyik embert fehérnek, a másikat meg fekete, sárga vagy éppen rézbőrűnek teremtette. A bőrszínem nem mi választjuk.

Hogy tudod megérezni egy olyan embernek az életérzését, aki önmagát nem becsüli? Művészet úgy leereszkedni, leülni valaki mellé, hogy ő a saját igazi érzéseit ki tudja fejezni, ki tudja mondani. Ha egy kisgyereket kézen fog egy felnőtt, akkor általában a gyerek tanul a felnőttől. A felnőtt irányítja, és megmondja, hogyan kell viselkedni és milyen az élet. De ha meg akarod tudni, hogy a gyerek mit érez, minek örül, mit szeret vagy min bosszankodik, akkor a legjobb vele együtt leülni a földre. Akkor ugyanabban a magasságban vagytok, és sokkal könnyebben ki tudja fejezni azt, hogy ő mit él meg. A felszabadítás teológiája meg akar tanítani mindnyájunkat leereszkedni a másik életszintjére, életérzésére. Mert Isten nemcsak fent működik, hanem lent is. Nemcsak fentről jön az áldás, hanem letről is. Mert ami lent van, azt is Isten teremtette, és ott is Isten működik. Ott is van neki mondanivalója, tanítani valóját.

A felszabadítás teológiája *teológiáról* beszél, vagyis „Isten-tudományról”: Ki is az Isten? Az én főnököm tehát azt mondta, hogy Isten van felül, utána jön a pápa, a püspök, és így megy le a hierarchia, a tekintély fentről lefelé. Az Atyaissten, a Teremtő tehát nagyon fontos. Mindnyájunknak van édesapánk, akitől származunk, és vannak tanítóink is. Nem őket, nem a tekintélyeket akarom kérdőre vonni – hanem megmutatni ennek az egyoldalúságát. Ha Isten csak fent van, akkor annak a következménye az, hogy nekem engedelmeskednem kell. Valóban engedelmeskednünk kell, és nagyon sok mindent el kell fogadnunk, hogy az életünkben így van, és nem másképpen. Jézus Krisztuson keresztül azonban az emberiség tudatába valami más jött be. Az, hogy testvérek vagyunk: mindnyájunknak egy Atyánk van. Ez a kereszténység egyik ajándéka az emberiség számára: közünk van egymáshoz, valamiképpen testvérek vagyunk. Nem vagyunk egyformák, de Istennek mindnyájan gyermekei vagyunk. De azt, hogy mindnyájan testvérek vagyunk, a mai napig még mi keresztények, keresztény magyarok sem tudjuk lenyelni.

Jézust keresztire feszítették; Jézus egy meggyalázott, megszégyenült ember volt. A tanítványai szégyelltek, és féltek ott lenni, amikor Jézus a kereszten függött. Jézus a kereszten függve még Istentől is elhagyatva érezte magát: „Miért hagytál el engem?” A piarista Je-

nits atya azt mondja, hogy a régi római és görög irodalomban nem becsülték, kinevették, kicsúfolták, megszégyenítették, nem vették komolyan azt, aki nyomorult volt. A kereszténység első három századában a keresztet nem ábrázolták, mert az szégyen volt. Csak Konstantin után lett a kereszt a keresztények jele, miután államvallássá lett a kereszténység, és nem feszítettek már keresztre embereket. De Jézus azt tanítja, hogy a *nyomorult*, a *megszégyenített* a megváltó. Az, akit a keresztire akasztottak. Ez olyan perspektíva, amely ellen a szívünkben mindnyájan tiltakozunk. Hiszen egyikünk sem szeretne megszégyenülni, megalázott lenni.

A felszabadítás teológiájától sokan azért is félnek, mert azt mondja, hogy ott is jelen van az Isten, ahol a nyomor van. Tehát nemcsak a nyomor megszűntetéséről beszél, hogy javítsunk a nyomorban levők életkörülményein, hanem arról is, hogy a keresztfán levő Jézus is megmutat valamit Istenből: azt, hogy Isten *lent* van. A *megszégyenülésben* is benne van Isten, azt is Isten teremtette. A kereszténység mondanivalója az is, hogy lehet jóindulattal, érdeklődéssel fordulni azok iránt, akik nyomorban, börtönben vannak, akik hajléktalanok vagy a társadalom szempontjából nem jelentenek értéket.

A tőke több tőkét, több pénzt akar termelni, és vannak emberek, akik látszólag nem hoznak nyeresémet az emberiség számára. Egy francia pap, *Joseph Wresinski* alapította a *Negyedik Világ* mozgalmat. Ő azt tanította nekem, hogy fontos üzenetük van számunkra azoknak, akik a legnyomorultabbak, a legelvezettebbek, akik kudarcot vallottak vagy haldokolnak, akik már nem produkálnak értéket egy társadalomban. Az üzenetük pedig az, hogy az életünk igazi értéke nem abban áll, amit *produkálunk*, hanem abban, hogy *vagyunk*. *Ajándék vagyunk*. Nem mi találtuk ki saját magunkat, sem pedig ezt a világot. Sok mindent meg tudunk – és meg is kell – változtatni, de az egész élet maga ajándék, amelynek megvan a méltósága. Ezt a méltóságot megadhatom neki még akkor is, amikor már nem tudja kinyitni a szemét vagy a száját, és haldokolva fekszik az ágyon. Akik fogyatékosok, nyomorultak, betegek – azoknak is megvan a méltóságuk vagy az értékük, azért, mert *vannak*. „Vagyok, aki vagyok”: ezt nevezzük mi keresztények Istennek. Aki nekünk a létün-

ket adja, ahonnan vagyunk: az az Isten. A felszabadítás teológiája arra tanít, hogy ereszkedjünk le a saját nyomorunkhoz, hibáinkhoz és korlátainkhoz is, ahhoz, amit egyáltalán nem szeretünk magunkban. Hiszen ott is jelen van az Isten, és üzen nekünk valamit. Az életünknek ott is van értelme és értéke. Hogy az életnek önmagában véve van értéke, azt nem lehet bizonyítani, de lehet úgy dönteni, hogy elfogadom.

Egy költeményben azt olvastam, hogy „oszd szét mindenedet a szegényeknek”. Ez nagyon szép és igaz. Azt jelenti, hogy ha semmi sincs, még akkor is van értéke az életednek. Nem tudom, hogy miért, de van. Az ilyen nagy szavaktól én mégis megriadok. Sok embert látam, aki megpróbálta mindenét odaadni. Az apostolok is elhagyták a hálót, és mentek Jézussal. Aztán másnap megint hajóra szálltak, és megint a hálót vetették. Nekem fiatal koromban egy lelkigyakorlaton azt mondta egy atya: „Az a sok ígéret, hogy mindent odaadtok Istennek, és mindent szeretetből Istenért és az embertársaitokért tesztek, az nagykanállal, merőkanállal van mérve. De mindegyik embernek kiskanállal is kell enni.” Dél-Amerikában nagyon óvatos lettem, hogy a mindennapi életben ez hogyan mutatkozik meg.

Szegénységi fogadalmat tettem ugyan, de amikor Dél-Amerikában voltam és szegényekkel találkoztam, akkor azt mondtam, hogy máshogyan kellene nevezni ezt a fogadalmamat. Az ő szegénységük és az enyém nem ugyanaz. Mert ha nincs is semmi, nekem van kapcsolati rendszerem a fejemben, a családomban, a barátaim körében. A legszegényebbeknek viszont nincs kapcsolatrendszerük, amire támaszkodhatnak. Ha tehát minden vagyonomat odaadom is, tudom, hogyan tudok segíteni magamon. Az igazi szegény viszont nem tudja, hogyan segítsen saját magán. Ezért nem mondanám már senkinek, hogy „oszd szét mindenedet”. Azt mondanám, hogy legyél óvatos, és ha tudsz, ereszkedj le mindig ahhoz, akihez nagyon nehéz leereszkedni. Akkor majd találkozol Istennel, és valamit megtanít neked.

Tökéletes világot szeretnénk. Tökéletesek szeretnénk lenni, hibátlanok, ügyesek, sikeresek. De Isten olyan világot teremtett, amelyben nagyon sok idő, évmilliók kellettek ahhoz, hogy mi itt legyünk. Nem vesszük komolyan azt, hogy Isten egy fejlődésben levő világot teremtett, és teremti tovább. Ő azt mondja: most ez így van, de majd száz vagy ezer év múlva máshogy lesz. Akkor én már nem leszek itt, leg-

alábbis ebben a testi formában. Talán a lelkem itt lesz valamilyen formában – vagy forma nélkül. Mert a léleknek nincs formája.

Mondtam már, hogy az Atya és a Fiú mennyire fontos az istenképünkben, de a Szentlelket is komolyan kell vennünk! Ezt egy belga atya tanította nekem, aki Indiában élt. A Lélek mindenhol és mindenütt működik. Nemcsak az én katolikus egyházamban, hanem minden egyházban, vallásban és népben, sőt, még az állatokban, növényekben is. Isten Lelke az egész természetet átjárja. Habár a Lélek nem valamilyen dolog, ami átjár minket. Ő a nyitottság, a szabadság. Valami, ami felé törekszünk. De hogy hová törekszünk, hová megyünk, azt nem tudjuk, mert nem mi határozzuk meg. Ennek része vagyunk. A bizalom, hogy érdemes ebben a világban élni, akármilyen helyzetben vagyunk is, hogy érdemes küzdeni valamiért – számomra ez az Istenben való hit. Bízni abban, hogy mi ennek része vagyunk, és megvan mindnyájunknak a helye, senki sincs kizárva belőle. Mindnyájan egymáshoz tartozunk.

Mustó Péter

Oscar A. Romero érsek utolsó, befejezetlen prédikációja

1980. március 24-én

Céltalan dolog önmagunkat szeretni, az élet veszélyeitől óvakodni. A történelem veszélybe sodorja az embereket, és aki ki akar térni előlük, elveszíti az életét. Aki ellenben Krisztus iránti szeretetből mások szolgálatába áll, élni fog, ahogy a búzaszem, amely meghal, de csak látszólag. Ha nem hal meg, egyedül marad. Az aratás feltételezi a halált. Csak az hoz gyümölcsöt, ami feloldódik. Az evangélium arra tanít minket, hogy semmit sem használ az embernek, ha megnyeri a világot, de közben elveszíti önmagát. Ettől függetlenül, a jobb jövőbe vetett remény ellenére sem szabad abba hagynunk a fáradozást annak érdekében, hogy újjáalakítsuk ezt a Földet, amely az ember számára a halál utáni élet előfoka. Noha gondosan meg kell különböztetnünk Jézus Krisztus Országától az időbeli haladást, ezt nem szabad elhanyagolnunk, mivel szoros kapcsolatban áll Isten Országával.

Csírájában már jelen van a Földön az Ország, s amikor az Úr eljön, tökéletesen meg fog valósulni. Mi, keresztények ebből a reményből élünk. Tudjuk, hogy Isten megkíván és megáld minden, a társadalom megújításá-

ra irányuló fáradozást, különösen akkor, ha az a társadalom oly nagyon belebonyolódott az igazságtalanságba és a bűnbe, mint a miénk.

Kérlek titeket, kedves Testvérek és Nővérek, reménységgel, odaadással és önfeláldozással tartsátok mindezt szemetek előtt, és tegyétek meg, ami még lehetséges. Mindannyian tehetünk valamit, még ha csupán annyit is, hogy hozzájárulunk az emberek közti megértéshez. Ez a példás életű asszony, akinek halálozási évfordulójáról megemlékezünk, talán nem tudott közvetlenül tenni valamit, de bátorította azokat, akik képesek voltak dolgozni és küzdeni. Imái, valamint az igazságosság és a béke iránti vágyakozása halála után is üzen nekünk.

Tudjuk, hogy senki sem hal meg örökre, és hogy azok, akik mély hittel, reménnyel és szeretettel teljesítették feladatukat, el fogják nyerni a koronát. Ebben a szellemben imádkozzunk Száritá asszonyért és önmagunkért is... *(Ebben a pillanatban dördültek el a halálos lövések...)*

Forrás: Kirche In, 2005/3